

Bygherrerapport

SOM 266-2 Kirkeby Vænge

Kirkeby sogn, Sunds herred, tidl. Svendborg amt
sted.nr. 09.09.05. KUAS jr.nr. 2008-7.24.02/SOM-0002, Kirkeby matr.nr. 41u

Forfatter: Søren Jensen

To små pilespejler af flint, fundet på den nordvestlige del af det forundersøgte areal i Kirkeby Vænge. Pilespejlerne er såkaldte mikrolitter fra Jægerstenalderens ældre Maglemosekultur (8000-7500 f.Kr.).

Foto: Villy Nielsen

SOM 266-2 Kirkeby vænge

Kirkeby sogn, Sunds herred, tidl. Svendborg amt, stednr. 09.05.05,

KUAS jr.nr. 2008-7.24.02/SOM-0002, Kirkeby matr.nr. 41u

Bygherrerapport for forundersøgelse af et areal med spor fra Maglemosekultur og bronzealder
Udført af Søren Jensen m.fl.

I perioden 20. februar til 14. marts 2012

For Arkæologi Sydfyn

Indhold:

Resumé	3
Undersøgelsens resultater	3
Konklusion og perspektivering	6
Undersøgelsens baggrund	7
Topografi, terræn og undergrund	7
Andre fortidsminder i området	8
Administrative data	8
Udgravningsmetode	9
Dataliste	10
Litteraturliste	11
Tidstavle	12

Resumé

I februar-marts 2012 foretog Arkæologi Sydfyn en forundersøgelse på et 2,8 hektar stort areal i Kirkeby Vænge, indenfor hvilket der skulle foretages grusgravning. Herved fandtes for-tidige spor i form af stolpehuller, gruber og flintgenstande. Et område på i alt 3.560 kvadratmeter, der ligger på den vestlige del af det forundersøgte areal, er indstillet til udgravning. Det drejer sig om dels et område med fund af flintgenstande fra Jægerstenalderens ældre Maglemosekultur (8000-7500 f.Kr.), og dels et område med boplads-spor fra bronzealderen (1700-500 f.Kr.).

Undersøgelsens resultater

Søgegrøfterne dækker et areal på sammenlagt 4.039 kvadratmeter. Der registreredes i alt 353 anlæg; det drejer sig om 229 stolpehuller, 115 gruber (heraf 14 kogegruber), otte naturfænomener og en grøft.

Før forundersøgelsens begyndelse vidste vi, at der lå et system af såkaldte højryggede agre (marker fra middelalderen eller nyere tid) ud over hele det berørte område. Det skulle imidlertid vise sig, at der også var ældre spor på stedet.

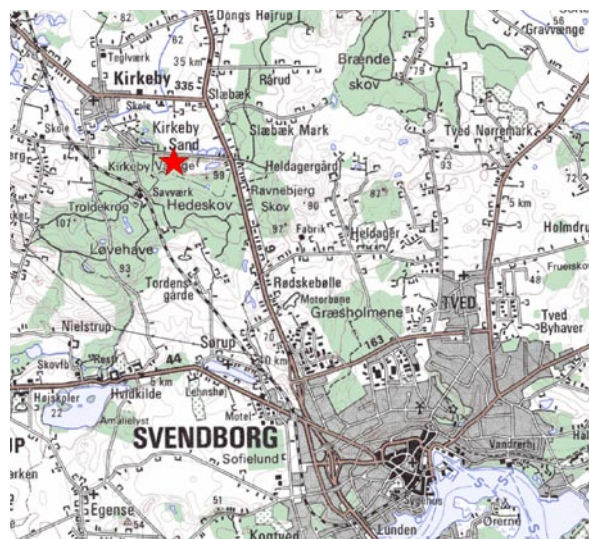

Fig. 1: Kort over forundersøgelsens beliggenhed. Forundersøgelsen er markeret med en rød stjerne.

En jagtstation fra jægerstenalderens Maglemosekultur

De ældste fund, vi har gjort, stammer fra jægerstenalderens Maglemosekultur (9000-6800 f.Kr.). På den nordvestlige del af det forundersøgte areal dukkede der spor efter et væltet træ (en rodvælte) op, hvilket ikke var overraskende, da området har ligget i skov i mange år. I denne rodvælte lå der imidlertid mange stykker bearbejdet flint, og efterhånden dukkede der stykker op, der var karakteristiske for den ældre del af Maglemosekulturen.

Fig. 2: Plan over søgegrøfter og anlæg indenfor det forundersøgte areal.

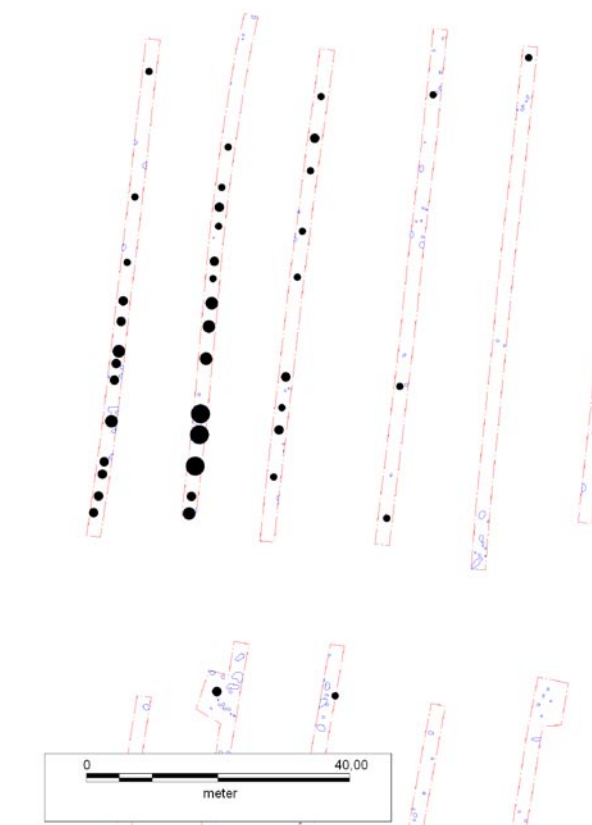

Fig. 3: Fund af bearbejdede flintstykker i det flintførende lag på den nordvestlige del af det forundersøgte areal. De mindste prikker markerer fund af et stykke, og de største prikker markerer fund af over 10 stykker.

Det viste sig, at det muld- eller dyrkningslag, der ligger ud over hele området og som formentlig er dannet ved dyrkningen af de højryggede agre, på dette sted også indeholdt mange stykker bearbejdet flint. Vi gennemgik derfor de opgravede jordbunker og nogle rester af det flintførende lag, der stadig lå tilbage i søgegrøfterne. Herved fandt vi i alt 275 flintstykker, der er blevet bearbejdet af mennesker.

Hvis man ser på, hvordan flintstykkerne fordeles sig indenfor den nordvestlige del af arealet, tegner der sig et mønster: De bearbejdede flintstykker ligger spredt ud over et område på cirka 80 x 30 meter, og de største mængder af bearbejdede flintstykker findes omkring midten af dette område.

Man kan forsøge at beregne, hvor mange bearbejdede flintstykker, der ligger på hele pladsen. De rester af det flintførende lag, der er blevet grundigt undersøgt, indeholdt 84 stykker bearbejdet flint indenfor et samlet areal på cirka

0,5 kvadratmeter. Det vil sige 168 stykker pr. kvadratmeter. Det vil sige, at der findes over 400.000 stykker indenfor hele området! De undersøgte dele af det flintførende lag udgør dog kun de nederste cirka 10 cm af laget, der er 20-50 cm tykt. Ovenstående tal må således betegnes som et minimum.

De mest karakteristiske stykker er såkaldte mikrolitter – små aflange til trekantede pilespidser. Der er i alt fundet 31 af disse mikrolitter i områ-

Fig. 4: En aflang og en trekantet pilespid af flint – såkaldte mikrolitter. Jægerstenalderens Maglemosekultur (8000-7500 f.Kr.).

Foto: Villy Nielsen.

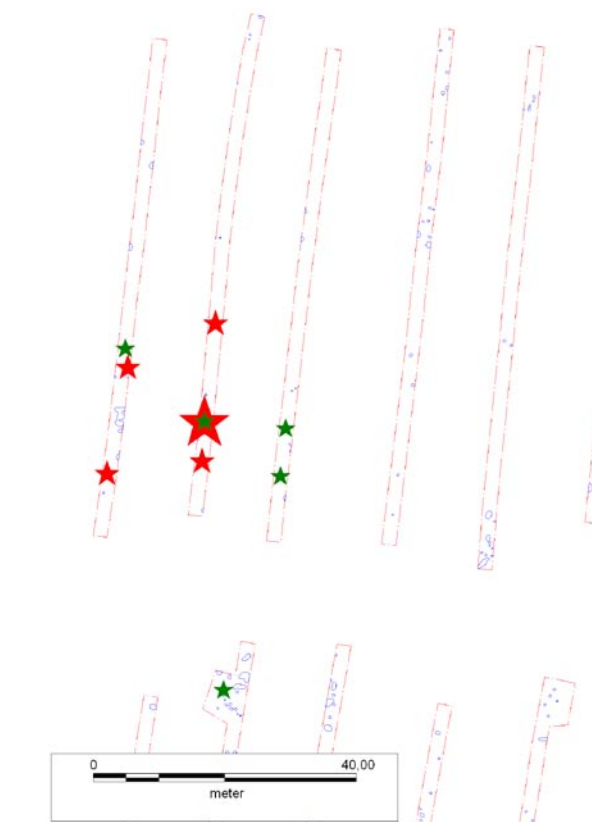

Fig. 5: Fund af mikrolitter og mikroflækkeblokke i det flintførende lag på den nordvestlige del af det forundersøgte areal. Mikrolitter er markeret med røde stjerner, og mikroflækkeblokke er markeret med grønne stjerner. Den store røde stjerne markerer over 20 mikrolitter, der er fundet i en rodvælde.

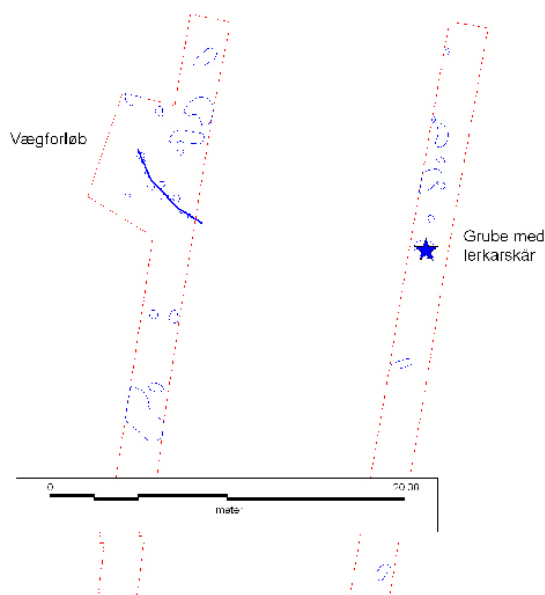

Fig. 6: Affaldsgrube med lerkarskår fra bronzealderen (1700-500 f.Kr.) og muligt vægforløb på den vestlige del af det forundersøgte areal.

det., og deres form viser, at de er lavet omkring midten af den ældre del af Maglemosekulturen (8000-7500 f.Kr.).

Pilespidserne er den eneste form for redskaber, der er fundet. Alle de øvrige flintstykker er affald fra flinthugning, og mange af affaldsstykkerne viser, at pilespidserne er lavet på stedet. Et karakteristisk affaldsprodukt er de såkaldte mikroflækkeblokke; det vil sige flintstykker, hvorfra der er slået små, tynde stykker, som er blevet brugt bl.a. til produktion af pilespidser.

Hvis man ser på, hvor de mest karakteristiske stykker – det vil sige mikrolitterne og mikroflækkeblokkene – er fundet, så koncentrerer de sig ligeledes omkring midten af området. Det er åbenbart indenfor dette område, der har været mest aktivitet i Maglemosetiden.

Da pilespidserne er den eneste form for redskab, der er fundet på pladsen, tolker vi den som en jagtstation.

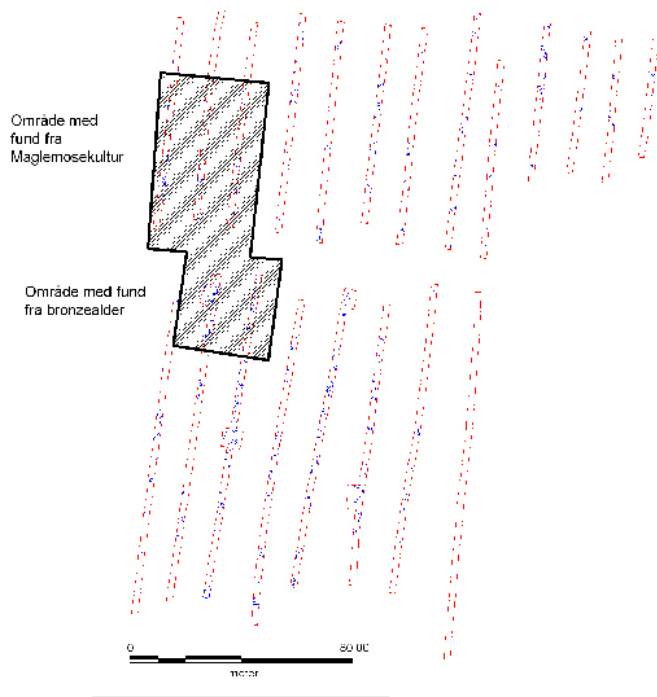
En boplads fra bronzealderen

Udover flintgenstandene fra jægerstenalderen er der fundet en del boplads spor i form af stolpehuller og gruber indenfor det forundersøgte område. Det skal i denne forbindelse nævnes, at det indenfor det forundersøgte areal er svært at skelne mellem huller, der er gravet af mennesker, og de talrige huller efter trærødder og andre planter der findes på stedet. Nogle anlæg er dog helt sikkert menneskeskabte, såsom adskil-

Fig. 7: Lerkarskår fra en affaldsgrube på den vestlige del af det forundersøgte areal. Bronzealder (1700-500 f.Kr.).

Fig. 8: Plan over områder, der indstilles til udgravning (markeret med skravering).

lige kogegruber, der er nogenlunde jævnt spredt ud over hele området.

Et andet sikkert menneskeskabt anlæg er en affaldsgrube, der ligger på den vestlige del af arealet. I denne grube er der fundet lerkarskår fra bronzealderen (1700-500 f.Kr.). Omkring gruben er der en mindre koncentration af boplads-spør. Blandt disse spør er en samling stolpehuller, der danner en række, og som kan udgøre

væggen i et hus. Det ser således ud til, at der har ligget en boplads på stedet i bronzealderen.

Konklusion og perspektivering

Et område på i alt 3.560 kvadratmeter, der ligger på den vestlige del af det forundersøgte areal, er indstillet til udgravning. Det drejer sig om dels

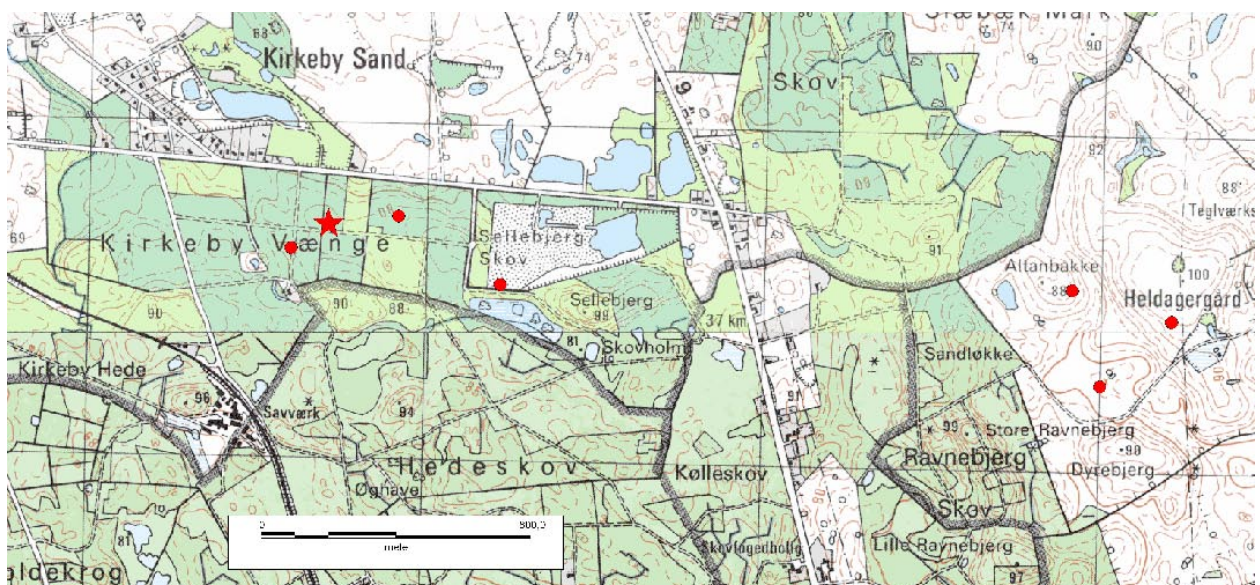

Fig. 9: Kort over den fundne jagtstation fra jægerstenalderens Maglemosekultur samt andre pladser med flintgenstande fra samme periode. Den forundersøgte plads er markeret med en rød stjerne, og de øvrige pladser er markeret med røde cirkler.

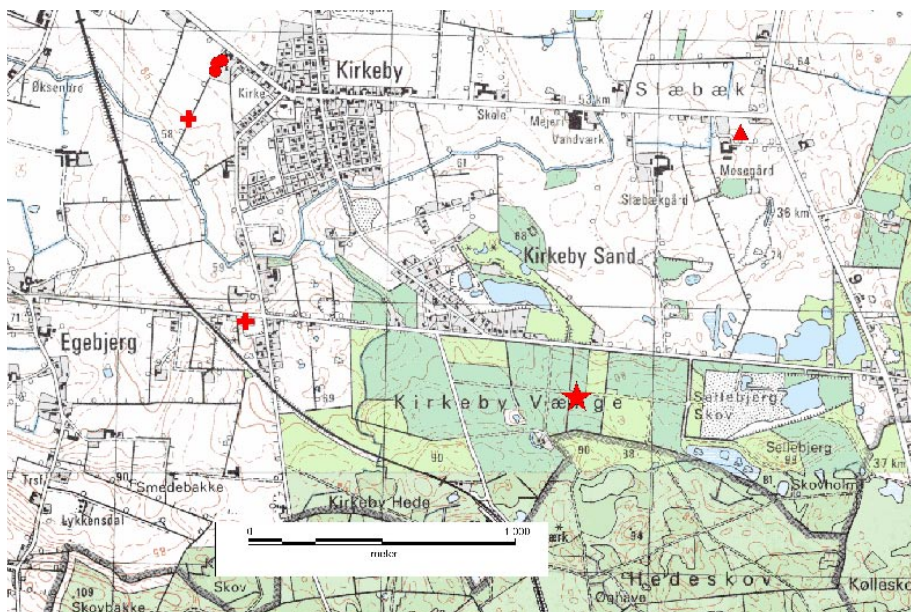

Fig. 10: Kort over den fundne boplad fra bronzealderen samt andre pladser med fund fra samme periode. Den forundersøgte plads er markeret med en rød stjerne. De røde krydser markerer fund af urnegrave, de røde cirkler markerer fund af stenkredse og den røde trekant markerer et fund af en økse.

et område på 2.364 kvadratmeter med fund af flintgenstande fra Jægerstenalderens ældre Maglemosekultur, og dels et område på 1.196 kvadratmeter med boplads-spor fra bronzealderen. Flintgenstandene fra Maglemosekulturen følger sig ind i en række af pladser med fund fra denne periode i og omkring Kirkeby Vænge. De to nærmeste ligger kun henholdsvis 150 og 200 meter fra den aktuelle plads. Herudover er der registreret fire Maglemose-pladser længere mod øst, og der ligger flere et par kilometer længere sydpå. Flere af disse pladser ligger højt i landskabet, hvilket også er tilfældet for den aktuelle plads. Den grundigst undersøgte plads med det største antal genstandsfund er pladsen Sellebjerg, der ligger på den sydlige kant af Sellebjerg Grusgrav. Denne plads er blevet tolket som en jagtstation, hvor jægerne har opholdt sig i et par uger. De omkringliggende pladser – heriblandt den aktuelle plads – er formentlig også jagtstationer, og vi har således mulighed for at få en større viden omkring pladsernes forhold til hinanden, og hvordan man har udnyttet området i Maglemosekulturen.

Vedrørende bopladssporene fra bronzealderen, så kender vi også til fund fra denne periode i nærheden af Kirkeby Vænge. 1200-1800 meter vest til nordvest for det forundersøgte areal er der fundet to urner og tre stenkredse fra den yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.), og en kilometer nordøst for arealet er der fundet en økse

fra samme periode. Bopladssporene supplerer således vores viden om bronzealderens udnyttelse af området.

Undersøgelsens baggrund

NCC Råstoffer A/S kontaktede Svendborg Museum (nu Arkæologi Sydfyn) i december 2011 og meddelte, at man ønskede en arkæologisk forundersøgelse af et område i Kirkeby Vænge, der skulle inddrages til grusgrav. Der udarbejdedes et budget for en arkæologisk forundersøgelse, som godkendtes af Kulturstyrelsen og bygherre (januar 2012). Herefter påbegyndtes forundersøgelsen, så snart vejrliget gjorde det muligt.

Topografi, terræn og undergrund

Det forundersøgte areal ligger i et kuperet landskab. Indenfor arealet findes der forhøjninger både på den nordøstlige, nordvestlige og sydvestlige del af arealet. Den sydøstlige del af arealet udgøres af en skråning fra områdets højeste punkt, der ligger umiddelbart syd for det forundersøgte areal.

Undergrunden varierer farvemæssigt fra brun-gult til lysgult, og konsistensmæssigt varierer den fra let leret sand til gruset sand. Indenfor

visse områder, især på den sydlige del af arealet, er undergrunden stenfyldt.

Området er desuden præget af talrige plante-spor, hvilket skyldes, at området har ligget i skov i mange år. Inden forundersøgelsens begyndelse var træerne på stedet blevet fældet, men stubbene stod stadig tilbage. Især på de sydvestlige og nordlige dele af arealet fandtes der stubbe med så dybtgående rodnet, at de kun vanskeligt kunne fjernes med gravemaskinen.

Over hele arealet findes et op til 20 cm tykt sort-brunt vækstlag fyldt med rødder (skovbund), hvorunder der findes et gråbrunt muld- eller dyrkningslag. Lagenes samlede tykkelse er 30-80 cm. Indenfor det område med flintgenstande fra Maglemosekulturen, der er indstillet til udgravning, er vækstlaget op til 20 cm tykt, og det underliggende lag er 20-50 cm tykt.

Over hele arealet findes et system af nogenlunde N-S-orienterede højryggede agre. Endvidere skæres området af en Ø-V-orienteret grusbeltet skovvej.

Andre fortidsminder i området

Som før nævnt kender vi til flere pladser med flintredskaber fra jægerstenalderens Maglemosekultur i umiddelbar nærhed af den aktuelle plads, og de nærmeste fund fra bronzealderen er også nævnt tidligere (se Konklusion og per-

spektivering). Desuden er der omkring 950 meter sydøst for det forundersøgte areal fundet forskellige flintredskaber fra bondestenalderen (3900-1700 f.Kr.). Herudover er der undersøgt boplads-spor fra jernalderen dels omkring Slæbæk lidt over en kilometer nordøst for pladsen, og dels i Kirkeby Skov lidt over en kilometer sydvest for pladsen.

Endelig ligger der et system af højryggede agre (marker fra middelalder eller nyere tid) over hele Kirkeby Vænge.

Administrative data

Bygherre: NCC Råstoffer A/S, Ejby Industrivej 8, 2600 Glostrup.

Kontaktperson: Nanna Swane Lund.

Følgende korrespondance er knyttet til sagen:

1. december 2011: Mail fra Nanna S. Lund til Per O. Thomsen, Svendborg Museum, vedrørende areal for arkæologisk forundersøgelse.

5.-11. januar 2012: Mailkorrespondance mellem Per O. Thomsen og Nanna S. Lund vedrørende anlægsbudget og træfældning på området.

16. januar 2012: Budget for arkæologisk forundersøgelse fremsendes til Kulturstyrelsen.

27. januar 2012: Kulturstyrelsen fremsender godkendelse af budget.

27.-29. januar 2012: Mailkorrespondance mel-

Fig. 11: Trærødder og fortidige anlæg i en søgegrøft på den nordlige del af det forundersøgte areal.

Foto: Søren Jensen.

Fig. 12: Der graves en søgegrøft på den sydlige del af det forundersøgte areal.
Foto: Per O. Thomsen.

lem Per O. Thomsen og Nanna S. Lund med budgetgodkendelse fra byherre samt vedrørende tidspunkt for opstart af forundersøgelse. 1. februar 2012: Mail fra Per O. Thomsen til Nanna S. Lund vedrørende udsættelse af opstart grundet frost i jorden.

Udgravningsmetode

Da der tidligere var registreret pladser med flintgenstande fra Maglemosekulturen i omegnen, ovevejedes det at få arealet pløjet i stedet for at grave søgegrøfter. Dette kunne imidlertid ikke lade sig gøre grundet tilstedeværelsen af talrige træstubbe. I stedet besluttedes det at grave søgegrøfter med gravemaskine, hvorved de øverste cirka 10 cm (som består af et rodfyldt, moderne vækstlag) skulle afrømmes og de afrømmede flader herefter gennemgås for bearbejdede flintstykker. Efter gravningen af den første søgegrøft på stedet (på den sydøstligste del af arealet) viste dette sig imidlertid at være en uhensigtsmæssig metode. Vækstlaget kunne ikke afrømmes jævnt nok, til at eventuelle flintkoncentrationer kunne ses. Desuden viste det sig, at der under vækstlaget fandtes et muld- eller dyrkningslag, hvilket må formodes at være dannet i forbindelse med dyrkningen af et sy-

stem af højryggede agre, der ligger over hele arealet. Eventuelle anlæg under dette lag ville således ikke blive registreret, hvis laget ikke blev afrømmet.

Det besluttedes derfor at grave ”traditionelle” søgegrøfter, hvor både vækstlaget og muld- eller dyrkningslaget blev afrømmet.

Søgegrøfterne er orienteret i retningen NNV-SSØ, og de ligger med 10-15 meters afstand. Søgegrøfterne følger topfladen af de højryggede agre, der findes på stedet, hvilket er forklaringen på søgegrøfternes let uregelmæssige retninger og afstand. Der er foretaget udvidelser adskillige steder.

Alle søgegrøfter, anlæg og fundsteder er opmålt ved hjælp af GPS ved Villy Nielsen; system 34. Alle anlæg er beskrevet i fladen. Udvalgte anlæg er snittet med spade og graveske. Alle snittede anlæg har fået deres tværsnit tegnet i forholdet 1:20 og beskrevet.

Da der dukkede flintgenstande fra jægerstenalderen op i forbindelse med en rodvælte på den nordvestlige del af arealet, besluttedes det at gennemgå den opgravede jord fra søgegrøfterne omkring dette anlæg for bearbejdede flintstykker. Jordbunkerne fra de tre nordvestligste søgegrøfter blev gennemgået, hvorefter disse bunker blev spredt ud på arealet mellem søgegrøfterne med gravemaskine. Herefter blev

jorden gennemgået for bearbejdede flintstykker igen. Efter en periode med regn blev de udsprede jordbunker gennemgået en sidste gang. Endvidere er jordbunkerne fra den nordlige halvdel af de tre sydvestligste søgegrøfter samt jordbunkerne fra den fjerde søgegrøft fra nordvest ligeledes gennemgået, men da der herved kun fremkom få stykker bearbejdet flint, blev disse bunker ikke spredt ud. Fundene fra hver jordbunke fik et nummer og blev GPS-indmålt med et punkt midt i søgegrøften, ud for den bunke, hvor de var fremkommet.

De steder, hvor der lå rester af det flintførende lag i søgegrøfterne, blev der skrabet i disse rester med graveske. I de tilfælde, hvor der herved fremkom bearbejdede flintstykker, blev lagresterne GPS-indmålt og beskrevet.

Rodvælteren samt to tilbageliggende rester af det flintførende lag blev tømt. Fylden fra disse anlæg indsamledes i poser, hvorefter fylden blev soldet.

Fotos er taget med digitalkamera. Der er taget oversigts- og arbejdsfotos samt fotos af enkelte anlæg i fladen. Endelig er der efter undersøgelsens afslutning taget fotos af udvalgte fund.

Anlæg er nummereret fortløbende fra A1 til A367. Tegninger er nummereret fortløbende fra T1 til T2. Fund er nummereret fortløbende fra X1 til X56. Udgravningsfotos er nummereret fortløbende A408-416 og B7358-7374. De manglende numre udgøres af dubletter.

I begyndelsen af undersøgelsesperioden var vej-

ret præget af frost, hvorfor muldafrømningen måtte udskydes. Senere vekslede vejret mellem overskyet og solskin; enkelte dage med regn.

Dataliste

Undersøgelsen har Arkæologi Sydfyn journalnummer SOM 266-2 og Kulturstyrelsens journalnummer 2008-7.24.02/SOM-0002.

Undersøgelsen foretoges i perioden 20. februar til 14. marts 2012.

Udgravningsansvarlig: Afdelingsleder Per O. Thomsen.

Daglig leder: Museumsinspektør Søren Jensen. Desuden medvirkede museumstekniker Villy Nielsen.

Fund, dokumentation og beretning opbevares på Arkæologi Sydfyn.

Søren Jensen
Museumsinspektør
Arkæologi Sydfyn
d. 26. marts 2012

Fig. 13: Villy Nielsen undersøger en rodvælte fyldt med bearbejdede flintstykker fra jægerstenalderens Maglemosekultur. Foto: Søren Jensen.

Litteraturliste

Artikler om bopladser fra jægerstenalderens Maglemosekultur i området nord for Svendborg:

Jensen, Lars Ewald 2000: Højt oppe, langt væk fra mosen – om små lokaliteter fra maglemosekultur. *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 1999.

Jensen, Lars Ewald 2002: Ved en mose på kanten af graven. *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 2001.

Generelt om stenalderen:

Jensen, Jørgen 2001: *Danmarks Oldtid. Stenalder 13.000-2.000 f. Kr.* København.

Generelt om bronzealderen:

Jensen, Jørgen 2002: *Danmarks Oldtid. Bronzealder 2.000-500 f.Kr.* København.

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.	
	Nyere tid	___ 1536	
Middelalder	Senmiddelalder	___ 1400	
	Højmiddelalder	___ 1200	
	Tidlig middelalder	___ 1050	
Jernalder	Vikingetid	___ 775	
	Germansk jernalder	___ 375	
	Romersk jernalder	___ Kr.fødsel	
	Førromersk jernalder	___ 500	
Bronzealder	Yngre bronzealder	___ 1100	Kirkeby Vænge: Bopladsspor
	Ældre bronzealder	___ 1700	
Bondestenalder	Sen-neolitisk tid	___ 2400	
	Enkeltgravstid	___ 2800	
	Mellem-neolitisk tid	___ 3200	
	Tidlig-neolitisk tid	___ 3900	
Jæger-samler stenalder	Ertebøllekultur	___ 5400	
	Kongemosekultur	___ 6800	
	Maglelosekultur	___ 9000	Kirkeby Vænge: Flintgenstande
Ahrensburgkultur	___ 10000		
Ældste stenalder/ Palæolitikum	Brommekultur	___ 11500	
	Federmesserkultur	___ 12000	
	Hamburgkultur	___	